

B I B L I O T E C A
H I S P A N I C Ă
A I N S T I T U T U L U I
C E R V A N T E S

İ Instituto Cervantes

*Esta obra se ha editado y publicado con la colaboración exclusiva
del Instituto Cervantes de Bucarest.*

Această lucrare a fost editată și publicată cu sprijinul financiar
al Institutului Cervantes din București.

Fernán Pérez de Oliva (1494–1531), umanist și filozof cordobez format la Universitatea din Salamanca și, pentru scurtă vreme, rector al acesteia, a studiat umanioarele la Alcalá, Paris (Sorbona) și Roma și a predat apoi la Salamanca filozofie morală și filozofia naturii. Opera sa e socotită expresia spaniolă a descentralizării Renașterii, fenomen ce transformă lumea europeană într-un veritabil spațiu de diseminare a unor valori comune, ale cărui limite depășesc orizontul religios-creștin și în același timp îl includ și îl reformulează. Cele mai cunoscute scrieri ale lui Pérez de Oliva sunt *Dialogo de la dignidad del hombre/Dialog despre demnitatea omului* (1529), câteva eseuri și discursuri pe teme diverse, precum și câteva traduceri în spaniolă ale unor tragedii și comedii grecești antice. Gândirea sa vădește toate formele de căutare intelectuală caracteristice epocii: raportarea creatoare la poeticile clasice, și mai ales la gândirea etico-politică a Antichității latine, apologia demnității omului, a rațiunii și elocinței ca instrumente esențiale ale cunoașterii, promovarea valorilor educației, a funcției sociale a comunicării ideilor și, nu mai puțin, acțiunea hotărâtă în sfera publică, în serviciul idealurilor comunității și al binelui comun.

Mianda Cioba este profesor la Universitatea din București, unde predă literatura Evului Mediu și a Secolului de Aur spaniol. A publicat în România, Franța și Spania mai multe cărți de autor (*Historia Orientalis de Jacques de Vitry: La traducción castellana existente en el ms 684 de la BN de Madrid*, EUB, 2005; *Introducción a la edición crítica del manuscrito castellano medieval*, EUB, 2013; *Ficciones de la identidad a finales del Medioevo hispánico*, EUB, 2014), traduceri și peste cincizeci de articole și studii pe teme de literatură, ecdotică, imagologie spaniolă și istorie intelectuală a premodernității spaniole și europene.

FERNÁN PÉREZ DE OLIVA

DIÁLOGO
DE LA
DIGNIDAD
DEL HOMBRE

DIALOG
DESPRE
DEMNITATEA
OMULUI

ESEURI ȘI DISCURSURI

Ediție filologică, studiu introductiv,
tabel cronologic, traducere și note
de Mianda Cioba

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

STUDIU INTRODUCATIV

Fernán Pérez de Oliva și optimismul filozofic

De mai multe decenii, cercetarea Renașterii și a umanismului european a cunoscut o interesantă schimbare de accent, dinspre personalități și opere majore, aproape fără termen de comparație prin maniera în care ocupă orizontul cunoașterii spre figuri și repere aparent de plan secund, dar care, integrate într-un sistem de relații intersubiective, adaugă substanță și coerență unei istorii intelectuale esențiale pentru înțelegerea premodernității europene. Un astfel de reper este filozoful cordobez Fernán Pérez de Oliva, profesor și, pentru scurtă vreme, rector al Universității din Salamanca la sfârșitul celui de-al treilea deceniu al secolului al XVI-lea. Existența meteorică, încheiată la numai 37 de ani, dar bogată în fapte și în scrieri care surprind cu precizie căutările intelectuale din epocă, poate fi cel mai bine înțeleasă ca un reper al dinamicilor culturale, ca parte a unei comunități responsabile de configurarea și limpezirea în profunzime a sistemului de valori și de idei ale Renașterii, în plin proces de iradiere a acestora dinspre centrele urbane italiene spre universități și curți princiare din vestul, centrul și nordul Europei, spre forme locale de producție și de receptare culturală nuanțate și adesea contradictorii.

Dialog despre demnitatea omului (1529), cea mai cunoscută și mai comentată dintre scrierile lui Fernán Pérez de

Oliva, îl situează pe autor în inima dezbaterii umaniste despre condiția individului, definită unanim de numeroase surse ca o dublă alcătuire problematică, fizică și spirituală, ca o irepetabilă sinteză de particular și universal. Dacă ar fi să alegem dintre toate temele de reflecție promovate de marile dinamici inovatoare ale Renașterii una care să vorbească simultan atât despre schimbarea pe care J. Burckhardt o considera radicală și fără compromisuri cu trecutul, cât și despre continuitatea legăturilor cu un Ev Mediu care anticipase toate sau cele mai multe dintre direcțiile acestei schimbări, aceasta ar trebui să fie cu necesitate condiția omului aflat, așa cum îl vede E. Cassirer, simultan sub specia ființării și sub aceea a devenirii (1964, p. 125), omul ca nucleu al istoriei, dar și ca premisă a eternității.

Dezbaterea asupra condiției umane pe care o propune Pérez de Oliva ni se prezintă sub forma a două blocuri textuale distincte, un preambul și dialogul propriu-zis, constând în succesiunea monologurilor lui Aurelio și Antonio. Preambulul îi aparține lui Francisco Cervantes de Salazar, primul editor al *Dialogului*, care îl introduce în ediția din 1546 (14v), în chip de epitomă la textul lui Pérez de Oliva. Intervențiile editorului asupra formei originalului nu se opresc aici. Cervantes de Salazar continuă textul lui Pérez de Oliva cu o lungă perorație atribuită lui Dinarco, care, după laudele adresate vorbitorilor pentru măiestria oratorică, formulează un verdict în privința validității argumentelor prezentate și conchide în favoarea demnității omului ca ipostază desăvârșită a creației, așadar, în favoarea lui Antonio. Pare evident că Pérez de Oliva alesese să nu valideze explicit ideile pe care le prezintă Antonio, lăsând astfel cititorului posibilitatea de a reflecta și, eventual, de a șovăi în alegerea uneia sau alteia dintre posturi (Baranda 2003, pp. 22–23; Vega 2009, p. 108). În varianta lui Cervantes de Salazar și preambulul avea o

încheiere diferită, concordantă cu modificările aduse la finalul dialogului propriu-zis, terminându-se cu următoarea frază:

Dinarco promite să pronunțe sentința, promisiune pe care, după ce îi ascultă pe cei doi, o regretă, și pentru a nu-și spune pe față părerea, tratează aceeași materie, adăugând lucruri noi, cu același scop. În sfârșit, încheind cu ideea că omul este tot ceea ce are creația mai bun, încep să vorbească despre alte lucruri și se îndreaptă spre oraș ca să cineze împreună (Sancha 1772, pp. 30–31).

În ediția din 1586 de la Salamanca, Ambrosio de Morales produce următoarele schimbări: mai întâi elimină lunga și prolixă perorație finală a lui Cervantes de Salazar și revine la forma de final a dialogului așa cum o concepușe Pérez de Oliva; apoi, cu toate că păstrează preambulul redactat de Cervantes de Salazar, îl amputează eliminând fraza citată mai sus, pentru a-l pune în armonie cu noua formă a dialogului, care se încheie cu intervenția a lui Dinarco:

Mie nu-mi mai rămâne decât să spun că trebuie să te consideri, Antonio, mulțumit că ai înfățișat deplin ceea ce Dumnezeu a făcut pentru om, și, deopotrivă, să-ți laud ingeniozitatea, Aurelio, pentru că într-o dispută cu sfârșit atât de limpede ai găsit argumente în apărarea ta. Să mergem, așadar, căci noaptea se apropie și nu ne lasă timp să ne întoarcem în cetate înainte ca ziua să se sfârșească de tot.

Reperle difuzării textului, studiate în detaliu de M. Cerrón Puga și de M. José Vega, nu fac obiectul acestei prezentări, dar pun în evidență importanța temei și tentativele de situare a interpretării eseului într-un cadru ideologic convenabil. Pe de altă parte, avatarurile istoriei textului surprind eforturile editorilor de a atribui operei relief pe care îl justifică faima și admirația de care se bucură încă autorul, după atâția ani de la dispariția sa, în mediile intelectuale spaniole. Dintre contemporanii lui Pérez de Oliva care devin legatarii spirituali

ai acestuia, ar fi suficient să-i amintim pe Cristóbal de Villalón, care îi dedică un portret plin de venerație în *El Scholástico*, și pe Ambrosio de Morales însuși, moștenitor al bibliotecii și manuscriselor, nepot și discipol devotat, el însuși umanist reputat al epocii lui Filip II. Nu este lipsit de importanță faptul că Ambrosio de Morales, cel care pune în circulație majoritatea scrierilor lui Pérez de Oliva în ediția din 1586, participă în mod direct și la realizarea primei ediții a lui Cervantes Salazar, care alături de *Dialogul* lui Pérez de Oliva publică o apologie despre delăsare și muncă de Luis Mexía și, mai ales, tratatul despre înțelepciune al lui Juan Luis Vives, cunoscut teolog erasmist, figură de primă mărime a umanismului creștin de la începutul sec. al XVI-lea, având o faimă de gânditor neconvențional, foarte conectat la curente Re-nașterii europene. Astfel, Ambrosio de Morales nu numai că publică în ediția lui Cervantes de Salazar propriul *Discurs asupra limbii castiliene*, în chip de prolog la *Dialogul despre demnitatea omului*, dar o face subliniind că „s-a bucurat foarte mult că acest *Dialog* a ajuns în mâinile lui Francisco Cervantes de Salazar, nu numai pentru a fi publicat și pentru ca toți să se bucure de el, ci pentru că se va publica și toți se vor bucura de el, fiind atât de bine călăuziți de lucrurile pe care le-a adăugat“ (Cerrón Puga 1996, p. 45).

În 1546, Spania nu intrase încă în zodia Contrareformei, și reuniunile Conciliului de la Trento nu așezaseră încă jaloanele evoluției ulterioare a cadrului ideologic spre formula convențională și ultraconservatoare care se va impune în epoca lui Filip II. Într-o atmosferă intelectuală care beneficiază încă de deschidere paneuropeană și de contactul intens cu umanismul european cultivat în epoca lui Carol Quintul, Ambrosio de Morales acceptă așezarea *Dialogului* alături de paratexte explicative precum cele adăugate de Cervantes de Salazar, care își propuneau să extragă receptarea de sub

DIALOGO DE

LA DIGNIDAD DEL HOM-
bre, que escriuio el Maestro Fernan
Perez de Oliua, natural de
Cordoua.

INTERLOCVTORES.

Aurelio. Antonio. Dinarco.

Sendote salir Antonio oy de la ciudad, te he seguido, haſta ver eſte lugar, do ſueleſtã tantas vezes venir a paſſearte ſo- lo: porque creo que digna coſa ſera de ver, lo que tu con tal coſtumbre tienes aprouado. (*Antonio.*) Eſte lugar Aurelio, nunca fue tal ni de tãto precio, como es agora, q̄ eres tu venido a el. (*Aurelio.*) Nadie puede darle mejoria, ſiendo de ti anticipado. (*Antonio.*) No quiero reſponder te, por no darte ocasiones de liſongearme: ſi no quiero moſtrarte lo que eres venido aver. Mira eſte valle quan delectable parece, mira
A eſſos

Fol. 1r., cu prima paginã a *Dialogului despre demnitatea omului*, din manuscrisul care conține ediția princeps a *Operelor* lui Fernán Pérez de Oliva (*Las obras del Maestro Fernán Pérez de Oliva*), G. Ramos Bejarano, Córdoba, 1546.

DIALOG
DESPRE DEMNITATEA OMULUI

DIÁLOGO
DE LA DIGNIDAD DEL HOMBRE
que escribió el Maestro Fernán Pérez de Oliva,
natural de Córdoba

Argumento del Diálogo

Yéndose a pasear Antonio a una parte del campo donde otras muchas vezes solía venir, le sigue Aurelio, su amigo; y preguntándole la causa por que acostumbrava venirse allí comiençan a hablar de la soledad. Y tratando por qué es tan amada de todos, y más de los más sabios, entre otras razones Aurelio dize que por el aborrescimiento que consigo tienen los hombres de sí mismos por las miserias y trabajos que padescen aman la soledad. Pareciendo mal esta razón a Antonio, por no aver criatura más excelente que el hombre ni que más contentamiento deva tener por aver nascido, dize que le provará lo contrario. Y así determinados de disputar de los males y bienes del hombre, para más a plazer hazerlo, se van hazia una fuente; junto a ella hallan un viejo muy sabio llamado Dinarco con otros estudiosos, y entendiendo la contienda y constituido por juez della manda a Aurelio que hable primero y luego Antonio diga su parecer. Aviéndoles oído Dinarco, juzga en breve de la dignidad del hombre lo que con verdad y christianamente devía, aviendo sustentado Aurelio lo que los gentiles comúnmente del hombre sentían¹.

¹) Pensaban.

DIALOG
DESPRE DEMNITATEA OMULUI
pe care l-a scris Magistrul Fernán Pérez de Oliva,
originar din Córdoba

Preambul

Pe când se îndreaptă spre locurile din afara cetății unde adeseori obișnuiește să se plimbe, lui Antonio i se alătură prietenul său Aurelio, care îl întreabă despre motivul pentru care se retrage adesea în natură, și astfel cei doi încep să vorbească despre singurătate. Aurelio încearcă să explice de ce este atât de îndrăgită de toți oamenii, mai cu seamă de cei înțelepți, și, printre alte argumente, îl înfățișează pe acela că oamenii iubesc singurătatea din pricina dezgustului pe care îl încearcă față de ei înșiși, ca urmare a numeroaselor lipsuri și suferințe îndurate de-a lungul vieții.

Găsind că acest motiv nu-i cel adevărat, căci nu există ființă mai bine întocmită decât omul, nici alta mai îndreptățită să fie recunoscătoare pentru că i-a fost dat să se nască, Antonio promite să-l convingă de contrariu.

Astfel, cei doi hotărăsc să dezbată despre cele bune și despre cele rele aflate în om și, pentru a găsi mai multă desfătare în această îndeletnicire, se îndreaptă împreună spre o fântână, unde îl află pe Dinarco, un bătrân foarte înțelept, înconjurat de mai mulți tineri învățaței. Înțelegând natura dezbaterii și acceptând rolul de arbitru, Dinarco îl pofteste pe Aurelio să vorbească cel dintâi, pentru ca mai apoi Antonio să aibă prilejul să-și expună la rândul său părerea. După ce i-a ascultat pe unul și pe celălalt, Dinarco rostește

Interlocutores: AURELIO, ANTONIO, DINARCO

AURELIO: Viéndote salir, Antonio, oy de la cibdad, te he seguido hasta veer este lugar do sueles tantas vezes venir a pasearte solo, porque creo que digna cosa será de veer lo que tú con tal costumbre tienes aprobado¹.

ANTONIO: Este lugar, Aurelio, nunca fue tal ni de tanto precio como es agora que eres tú venido a él.

AURELIO: Nadie puede darle mejoría², siendo de ti anticipado³.

ANTONIO: No quiero responderte, por no darte ocasiones de lisongearme, sino quiero mostrarte lo que eres venido a veer. Mira este valle cuán deleitable parece, mira esos prados floridos y estas aguas claras que por medio corren; verás esas arboledas llenas de ruiñeños y otras aves que con su vuelo entre las ramas y su canto nos deleitan, y entenderás por qué suelo venir a este lugar tantas vezes.

AURELIO: Hermoso lugar es este, y digno de ser visto, pero yo sospecho, Antonio, que otra cosa buscas tú o gozas en este lugar, porque según tú eres sabio y de más altos pensamientos bien sé que esas cosas sensuales ni las amas ni las procuras; por eso yo te ruego no me encubras las causas de tu venida.

ANTONIO: Pues así lo quieres, sabe que en estos valles mora una que yo mucho amo.

¹) ...lo que tú, con la costumbre que tienes de venir aquí, consideras que es un lugar agradable. ²) Mejorarlo. ³) Siendo tu preferido.

o scurtă judecată asupra demnității omului, în spiritul adevărului și al virtuților creștine, și împotriva lui Aurelio, care dăduse glas lucrurilor pe care învățații păgâni le afirmă despre om.¹

Interlocutori: AURELIO, ANTONIO, DINARCO

AURELIO: Antonio, văzându-te pe când ieșeau azi din cetate, te-am urmat până în locul acesta unde obișnuiești să te plimbi în singurătate, pentru că mi se pare că orice lucru care se bucură de admirația ta este vrednic de a fi cunoscut.

ANTONIO: Locul acesta, Aurelio, n-a fost niciodată mai frumos, nici mai prețuit decât este acum, când te afli tu aici.

AURELIO: Nimeni nu-l poate face mai bun decât este, fiind preferatul tău.

ANTONIO: Nu-ți voi răspunde, ca să nu-ți dau nou prilej să mă lauzi, doresc doar să-ți arăt ceea ce tu însuși ți-ai propus să vezi venind încoace. Privește această vale, cum desfată ochiul, privește pajiștile înflorite și izvoarele limpezi care le străbat chiar prin mijloc, privește crângul plin de privighetori și de felurite alte păsări al căror zbor printre ramuri și al căror cântec ne bucură sufletul, și vei înțelege de ce obișnuiesc să vin aici atât de des².

AURELIO: Minunat este locul acesta și vrednic de a fi admirat, dar eu bănuiesc, Antonio, că altceva cauți tu, mai bine spus, de altceva îți dorești să te bucuri aici, pentru că, fiind tu un om plin de înțelepciune și de gânduri alese, este bine știut că nu prețuiești, nici nu cauți acele lucruri care nu vorbesc decât pentru simțuri, așadar, te rog să nu-mi ascunzi motivul pentru care vii în locul acesta.

ANTONIO: Dacă asta ți-e dorința, trebuie să-ți spun că n-avea aceasta locuiește cea pe care o iubesc nespun.

CUPRINS

Studiu introductiv

Fernán Pérez de Oliva și optimismul filozofic	5
<i>Tabel cronologic</i>	41
<i>Notă asupra ediției</i>	51
Diálogo de la dignidad del hombre	56
Dialog despre demnitatea omului	57
Razonamiento hecho en la oposición a la cátedra de Filosofía moral.	144
Argument în sprijinul candidaturii pentru ocuparea catedrei de Filozofie morală.	145
Discurso sobre las potencias del alma y el buen uso de d'ellas . . .	176
Discurs despre facultățile sufletului și despre buna lor folosire	177
Razonamiento sobre la navegación del río Guadalquivir	194
Argument în favoarea navigației pe râul Guadalquivir	195
<i>Note</i>	225
<i>Bibliografie</i>	261